

BOLAGA NISBATAN QATTIQQO'LLIK MUNOSABATIDA BO'LISH VA MOSLASHA OLMASLIK MUAMMOSI

**Muminova Shahzodaxon Baxtiyor qizi,
Muminova Mohlaroyim Shuxradjon qizi**

Univetsity of business and Science
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs
talabalari

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada bolaga nisbatan qattiqqo'llik munosabatining psixologik-pedagogik jihatlari hamda bunday munosabat natijasida yuzaga keladigan moslasha olmaslik muammosi tahlil qilinadi. Qattiqqo'llik asosida shakllangan tarbiya uslublari bolalarda emotsional zo'riqish, ijtimoiy muammolar, o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi kabi holatlarga olib kelishi mumkin. Maqolada muammoning sabablari, oqibatlar hamda pedagogik tavsiyalar keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** qattiqqo'llik, moslashuv, bola shaxsiyati, tarbiya uslubi, ijtimoiy moslashuv, pedagogik yondashuv.*

Kirish. Bugungi kunda bolalar tarbiyasida ota-onalar va pedagoglarning yondashuvi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Ayrim hollarda bolaga nisbatan haddan tashqari qattiqqo'llik bilan munosabatda bo'lish uning ijtimoiy muhitga moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qattiqqo'llik — bu bolaga nisbatan qat'iy talablar qo'yish, jazolashga asoslangan, emotsional qo'llab-quvvatlash yetarli bo'lmagan tarbiya uslubidir. Bunday munosabat bola shaxsida moslasha olmaslik, ya'ni yangi sharoitlarga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Bolalarning yosh

xususiyatlari — bu ularning jismoniy, psixologik va ijtimoiy rivojlanish bosqichlariga qarab o'zgarib boradigan o'ziga xos belgilaridir. Har bir yosh davrida bolaning fikrlashi, his-tuyg'usi, xulqi va ehtiyojlari turlicha bo'ladi.

1. Maktabgacha yosh davri (3–6 yosh). Bu davrda bola tez rivojlanadi va atrof-muhitni faol o'rganadi. Asosiy xususiyatlar:

- O'yin faoliyati yetakchi hisoblanadi; Tasavvur va fantaziya kuchli bo'ladi; Kattalarga taqlid qilishga moyil; Nutq tez rivojlanadi; Hissiyotlar beqaror bo'ladi; Mustaqillikka intilish kuchayadi; Tengdoshlar ta'siri ortadi; Emotsional o'zgaruvchanlik kuchli; Qiziqishlar tez-tez o'zgaradi.

2. Kichik maktab yoshi (7–10 yosh). Bu davrda ta'lim faoliyati asosiy o'rinni egallaydi. Asosiy xususiyatlar:- O'qishga qiziqish paydo bo'ladi; Diqqat va xotira rivojlanadi; Qoidalariga bo'ysunish kuchayadi; O'qituvchi obro'si yuqori bo'ladi; Jamoada ishlash ko'nikmalari shakllanadi

3. O'rta maktab yoshi (11–14 yosh). Bu davr o'tish davri bo'lib, jismoniy va psixologik o'zgarishlar kuzatiladi. Asosiy xususiyatlar:- O'ziga baho berish shakllanadi; Mustaqillikka intilish kuchayadi; Tengdoshlar ta'siri ortadi; Emotsional o'zgaruvchanlik kuchli; Qiziqishlar tez-tez o'zgaradi.

4. O'smirlik davri (15–17 yosh). Shaxs sifatida shakllanish jarayoni jadallashadi. Asosiy xususiyatlar:- Hayotiy maqsadlar paydo bo'ladi; Mustaqil fikrlash rivojlanadi; Kasb tanlashga qiziqish kuchayadi; Tanqidiy fikrlash shakllanadi; Mas'uliyat hissi ortadi

Qattiqqo'llik munosabatining psixologik xususiyatlari. Bolaga nisbatan qattiqqo'llik quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- qat'iy nazorat va talablarning ustunligi;

- bolaga mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatining cheklanishi;
- jazoga asoslangan tarbiya usullarining qo'llanishi;
- emotsional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi;
- bolaning fikrini e'tiborga olmaslik.

Bunday yondashuv natijasida bolada qo'rquv, xavotir, ishonchsizlik, passivlik yoki aksincha agressivlik rivojlanishi mumkin. Moslasha olmaslik tushunchasi Moslasha olmaslik — bu shaxsning ijtimoiy muhit, ta'lim jarayoni yoki yangi sharoitlarga moslashishda qiyinchilikka duch kelishi holatidir. Bolalarda moslashuv jarayoni quyidagi sohalarda namoyon bo'ladi:- maktabga moslashuv; - tengdoshlar bilan muloqot; - oila muhitidagi -o'zgarishlarga moslashuv;- ijtimoiy me'yorlarni qabul qilish. Qattiqqo'llik sharoitida tarbiyalangan bolalar ko'pincha o'z fikrini erkin ifoda eta olmaydi, bu esa ularning moslashuv jarayonini qiyinlashtiradi. Qattiqqo'llik va moslasha olmaslik o'rtasidagi bog'liqlik.

Qattiqqo'llik bilan tarbiyalangan bolalarda quyidagi moslashuv muammolari kuzatiladi:

- ijtimoiy muhitda o'zini tutish qiyinligi; yangi jamoaga qo'shilishda tortinchoqlik; mustaqil qaror qabul qila olmaslik; tashabbus ko'rsatishning pastligi; tajovuzkor yoki passiv xulq-atvor. Bu muammolar bolaning shaxsiy rivojlanishiga hamda ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Muammoning pedagogik sabablari; Qattiqqo'llik asosidagi tarbiya quyidagi omillar natijasida yuzaga keladi:

- ota-onalarning tarbiya haqidagi noto'g'ri qarashlari;
- avtoritar pedagogik yondashuv;
- oiladagi stressli muhit;
- bolaga nisbatan yuqori talablar qo'yish;

- pedagogik bilimlarning yetishmasligi.

Muammoni bartaraf etish yo'llari. Bolalarda moslashuvni rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar muhim:

1. Demokratik tarbiya uslubidan foydalanish.
2. Bolaga mustaqillik berish va qaror qabul qilishga o'rgatish.
3. Emotsional qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish.
4. Rag'batlantirish usullaridan foydalanish.
5. Ota-onalar va pedagoglar hamkorligini yo'lga qo'yish.
6. Bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish.

Xulosa. Bolaga nisbatan qattiqqo'llik bilan munosabatda bo'lish uning ijtimoiy va psixologik moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday tarbiya uslubi bolalarda ishonchsizlik, passivlik va kommunikativ muammolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar bolaga nisbatan mehribon, qo'llab-quvvatlovchi va demokratik yondashuvni tanlashlari zarur. Bu esa bolalarning ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogika va psixologiya bo'yicha umumiy darsliklar.
2. Bolalar psixologiyasi bo'yicha ilmiy manbalar.
3. Zamonaviy tarbiya usullari haqidagi ilmiy maqolalar.
4. Ta'lim jarayonida shaxs rivoji bo'yicha metodik qo'llanmalar.